

I Klinika Chorób Psychicznych i Zaburzeń Nerwicowych AM w Gdańsku
Kierownik prof. dr hab. n. med. Jerzy Landowski

PIOTR PANKIEWICZ, MIKOŁAJ MAJKOWICZ, ANNA BURKIEWICZ.

Outline of will concept and current position in psychological conceptions

Zarys pojęcia „woli” i jego obecny status w koncepcjach psychologicznych

Artur Schopenhauer, jeden z najwybitniejszych i najbardziej wpływowych filozofów XIX wieku napisał „Wola jako rzecz sama w sobie jest wewnętrzną, prawdziwą i niezniszczalną istotą człowieka”¹. Zgodnie z tymi słowami pojęcie woli powinno być jednym z centralnych pojęć w naukach, których przedmiotem badań jest natura człowieka. O ile jednak pewne tezy mogą być stawiane na gruncie filozofii, w naukach empirycznych, ograniczonych określonymi wymogami metodologicznymi, (do których zaliczana jest psychologia), mogą powstawać trudności w konceptualizacji pojęć przynależnych do kategorii metafizycznych. Na gruncie filozofii o przyczynę i zakres ludzkiej wolicjonalności zostało postawionych wiele pytań, na które wielu myśliciele od wieków udzielają odpowiedzi. Pojęcie woli dotyka najważniejszych obszarów ludzkiej aktywności, świata wartości i poczucia wolności. Dzięki woli jako jednostkowemu doświadczeniu człowiek może odkrywać i tworzyć wartości, dokonywać zgodnych z nimi wyborów i działań. Czy zatem psychologia nie powinna podjąć trudu zmierzenia się z pojęciem woli, tak jak uczyniła to filozofia?

PROBLEMATYKA WOLI W MYŚLI FILOZOFICZNEJ

Rozważania na temat pojęcia woli i jego rozumienie jest obecne w filozofii od czasów starożytnych. Początki znajdujemy już u Arystotelesa, który w księdze „Etyki nikomachejskiej” opisywał dwie kategorie czynów; zależnych i niezależnych od woli. Do pierwszych zaliczył te, których przyczyna tkwi w działającym podmiocie, świadomym swych czynów. Do drugiej klasy czynności należą te, które wykonywane są pod przymusem lub będące skutkiem nieświadomości, ogólnie mówiąc te, których przyczyna tkwi poza osobą działającą. W ujęciu arystotelesowskim wola przejawia się głównie w działaniu. Charakterystycznym świadectwem działania woli jest postanowienie, nie będące ani stanem emocjonalnym, ani intelektualnym.

W myśli starożytnej wola była wiązana przede wszystkim ze swobodą poruszania się, a więc ze swobodą czynów. W filozofii chrześcijańskiej (św. Augustyn, św. Tomasz) problematyka woli przesuwa się na płaszczyznę aktywności wewnętrznej, związanej z pojęciem wyboru w kategoriach moralnych. Wola powiązana jest z wolnością, rozumianą jako zdolność do wyboru dobra. Według św. Augustyna człowiek jako istota składająca się z duszy i ciała, wyposażony jest w trzy podstawowe władze: intelekt, wolę i pamięć, gdzie wola pełni funkcję organizującą wobec pozostałych. U św. Augustyna ukazany zostaje wewnętrzny konflikt woli, związany z wyborem między dobrem a złem (dobra wiecznymi a dobrami doczesnymi). Wola jest tu przedstawiona z pozycji metadecyzji, przejawia się nie tylko w konkretnych wyborach, ale również decyduje o całokształcie życia człowieka. W posiadaniu każdego człowieka leży „dobra wola”, wola życia uczciwego i sprawiedliwego. W swojej koncepcji św. Tomasz stawiał pytanie o relację między wolą a intelektem. Akwinata traktował wolę jako „pożądanie umysłowe”, które od władzy „pożądaniowo-zmysłowej”, czyli uczuć, odróżnia zdolność pragnienia dóbr duchowych, refleksyjność oraz wolność. Subtelne rozgraniczenia jakie ustalił św. Tomasz między wolą a intelektem bliskie są ustaleniom współczesnej psychologii w zakresie procesów motywacyjnych i wolicjonalnych. Samemu aktowi woli upatrywał przede wszystkim w doko-

nywanym przez człowieka wyborze. Z tym związany jest problem i wolności takich aktów woli. Św. Tomasz uznawał, że wprawdzie wolność człowieka jest ograniczona ale pozbawienie jednostki wolności dokonywania aktów woli pozbawia go statusu istoty ludzkiej. Istotnym znamieniem wolności jest zdolność wyboru.

Zupełnie odmienne stanowisko prezentował B. Spinoza. Głosząca determinizm doktryna Spinozy przedstawia ludzkie poczucie wolności jako złudzenie, wynikające z nieznajomości przez ludzi przyczyn swoich pragnień. Jedyną wolność jaka człowiekowi jest dostępna to wolność etyczna, rozumiana jako postawa jaką człowiek może zająć wobec istnienia warunków koniecznych. Wola w ujęciu Spinozy utożsamiana jest z rozumem, człowiek może być wolny jedynie kierując się intelektem, który opanowuje namiętności i wzruszenia. Te poglądy znajdują odniesienie w badaniach dotyczących samokontroli emocjonalnej, a również tych, które dotyczą kontroli przebiegu działania.

Przełom w filozoficznym rozumieniu pojęcia woli pojawia się ponownie w rozważaniach I. Kanta, A. Schopenhauera, F. Nitschego. Etyka autonomicznej, prawodawczej woli wprowadzona przez Kanta związana jest ze zdolnością człowieka do opowiadania się po stronie dobra. Pojęcie wolności człowieka natomiast związane jest z ponoszoną przez jednostkę odpowiedzialnością za podejmowane decyzje. Dla określenia tego rodzaju woli użył formuły wprowadzonego przez siebie imperatywu kategorycznego, co odnalazło odzwierciedlenie we współczesnych koncepcjach psychologii egzystencjalnej.

Pojęciu woli nadał Schopenhauer znaczenie podstawowe, interesowały go zagadnienia zależności woli od charakteru, motywów, poznania. Wyróżnił trzy podstawowe kategorie wolności u człowieka: fizyczną (brak przeszkód materialnych w działaniu), moralną (zdolność do wyborów moralnych) i intelektualną (zdolność do percepcji niezafałszowanego obrazu rzeczywistości). Poprzez wolę natomiast, człowiek uświadamia sobie własne „ja”, a podstawowym czynnikiem determinującym wolę jest charakter jednostki. Schopenhauer wskazał również na afektywny i dynamiczny wymiar, w którym wola rozumiana jest jako wewnętrzna siła. Te poglądy stały się inspiracją dla psychoanalitycznych koncepcji człowieka (Z. Freud, C. G. Jung).

W filozofii Nietzschego poruszony został problem woli w kontekście świadomości i nieświadomości oraz wskazanie na iluzoryczność świadomej rozumowej kontroli. Działanie woli wyraża się w każdej aktywności człowieka, ale nie dysponuje on nią faktycznie. Nie można bowiem mówić o świadomej intencji gdy cele, postanowienia, motywy pozostają w służbie nieświadomej woli mocy.

Filozofia fenomenologiczna (E. Husserl, A. Pfander, D. von Hildenbrandt) zwróciła uwagę na strukturę zjawisk wolicjonarnych. Koncentrowała się również na znaczeniu intencjonalności i uczuć. Pojawiło się także pojęcie samoświadomości, jako poczucie towarzyszące woli, że źródłem danej czynności jest „ja”. Działanie woli jest działaniem „własnym” podmiotu, który odwołuje się do określonych wartości. Ważne znaczenie w procesie rozpoznawania wartości i odpowiadania na nie spełniają uczucia. W ten sposób ukazany zostaje w nowym świetle związek woli i uczuć, wątek wcześniej w filozofii zaniedbywany.

Przegląd najważniejszych, jak się zdaje, filozoficznych stanowisk wobec pojęcia „woli” ukazuje złożoność problematyki. W świetle przedstawionych poglądów wyłaniają się trzy główne obszary, w których stawiane są pytania o rozumienie wolicjonalności człowieka. Należą do nich: pytania o relację woli w stosunku do rozumu i uczuć, pytania o konieczność i przyczynowość, o relację woli w stosunku do charakteru oraz spór wokół determinizmu i wolności, jedno z kluczowych zagadnień zarówno w filozofii jak i później w obszarze psychologii. Wątek związany z panowaniem rozumu nad emocjami oraz traktowaniem rozumu jako najwyższej instancji obecny był w filozofii starożytnej. Dopiero doktryna św. Augustyna zwróciła uwagę na autonomię woli w stosunku do rozumu, gdzie rozum nie jest warunkiem wystarczającym, aby realizować cele zgodnie z wartościami. Po wiekach dyskusji nad prymatem rozumu nad wolą bądź odwrotnie, Spinoza postawił tezę o tożsamości rozumu i woli. Ignorowanie zjawisk emocjonalnych w koncepcjach racjonalistycznych zrodziło reakcję w filozofii nowożytnej m. in. Schopenhauera i Nietzschego. Zakwestionowano w nich wartość poznawczą rozumu, i zwrócono się w stronę nieświadomych, irracjonalnych przyczyn działania. W ten sposób wola została utożsamiona z „chcieniem”, zjawiskami motywacyjnymi. Wola, tracąc racjonalny charakter, pozbawia człowieka możliwości realnego wyboru. To stanowisko znajdzie swoje odzwierciedlenie w paradygmacie psychoanalitycznym. Nurt fenomenologiczny podkreśla złożoność związków między rozumem wolą i emocjami, ponieważ wszystkie te procesy psychiczne przynależne są jednocześnie jednostce ludzkiej. Poszukiwanie związków pomiędzy wolą a charakterem zakłada intencjonalność

człowieka. Indywidualna wola rozpatrywana jest w kontekście posiadanych przez jednostkę wartości i ideałów, którym wolę podporządkowuje, i które przejawia w działaniu. Ten wątek znalazł swoją kontynuację w późniejszych badaniach psychologicznych w pracach nad wpływem woli na charakter (w nurcie psychologii introspekcyjnej), we współczesnych badaniach nad związkiem woli i temperamentu i cechami osobowości. W psychologii polskiej (m. in. J. Pastuszka, S. Szuman, S. Gerstman) a także rosyjskiej (W. D. Lewitov, S. L. Rubinsztejn) włączano pojęcie woli jako istotnego elementu charakteru.

Niezależnie od wielości poruszanej problematyki woli, można dokonać syntezy przedstawionych stanowisk, pomocnej przy późniejszej prezentacji refleksji psychologicznych. J. Trzópek, analizując omawiane pojęcie w myśli filozoficznej, podaje trzy istotne cechy woli, które uwzględniają wszystkie wymienione wyżej koncepcje. Należą do nich: aktywność, która obejmuje zarówno działanie zewnętrzne jak i te związane ze sferą wewnętrzną. Drugą istotną właściwością woli stanowi intencjonalność rozumiana jako zdolność zwracania się ku obiektom świata wewnętrznego i zewnętrznego.

Zarówno aktywność jak intencjonalność przynależne są konkretnej jednostce ludzkiej. Wola związana jest więc z podmiotowością człowieka, odczuwanie aktywności własnego „ja”.

Dla późniejszych rozważań psychologicznych istotny jest również związek woli z wyborami i działaniami dotyczącymi sfery wartości. W takim rozumieniu dzięki woli możliwe jest ich realizowanie i wcielanie w życie.

POJĘCIE WOLI W PSYCHOLOGII: PRZEGLĄD POGLĄDÓW

Rozważania nad pojęciem woli jakich dostarcza filozofia są także obecne w innych obszarach nauki, w których człowiek centrum zainteresowań.

Psychologia, jako stosunkowo nowo wyłaniająca się gałąź nauki, również inspirowała się pytaniami o znaczenie pojęcia woli stawianymi na gruncie filozofii, dlatego wiele wątków pojawiło się już we wczesnych doniesieniach badawczych i teoretycznych. W okresie psychologii introspekcyjnej zostały nakreślone pierwsze sposoby psychologicznego rozumienia pojęcia woli. Badania „introspekcjonistów” poruszały szeroki obszar podejmowanej problematyki. Do najbardziej znaczących ówczesnych koncepcji zaliczają się prace W. Jamesa i J. Acha.

W obszarze zainteresowań badawczych Acha leżało zarówno zagadnienie wpływu zamiaru na wykonanie czynności jak i samo wykonanie, a także fenomenologiczne przeżycie aktu woli. Dużo uwagi badacz poświęcił aspektowi wykonania zamiaru, a więc próbie odpowiedzi na pytanie w jaki sposób realizowany jest proces psychiczny zwany wolą i jakie mechanizmy biorą w nim udział. Ten obszar badań Acha znalazł kontynuację w późniejszych nurtach psychologii poznawczej, rozpatrujących wolę jako proces realizacji wyznaczonego celu. Ze względu na odmienną w pomiedzy sposobem prowadzenia badań eksperymentalnych a opisem i analizą teoretyczną pojęcia woli w tym okresie i powstała w związku z tym krytykę metod eksperymentalnych powstały pytania o to, czego faktycznie dotyczy zjawisko woli: procesu postdecyzyjnego, czy też samego procesu podejmowania decyzji. Problem ten jest aktualny do dziś i wskazuje na istnienie dwóch różnych aspektów fenomenu woli. Badania Acha koncentrowały się przede wszystkim na woli jako procesie postdecyzyjnym, spełniającym funkcję organizującą działanie. Badacz podjął także wątek subiektywnego doświadczenia woli, niedoceniony w późniejszych badaniach psychologicznych i kontynuowany jedynie w nurcie egzystencjalnym. Doświadczenie woli opisywał strukturalnie i wiązał je przede wszystkim z odczuciem aktywności ze strony „ja”.

Introspekcyjne badania Acha zwracają uwagę na różnicę w konceptualizacji woli jako przeżycia wewnętrznego (właśnie związanego z doświadczaniem siebie) i woli traktowanej jako realizacja zamiaru.

W koncepcji Jamesa wola rozpatrywana jest w kontekście rozważań nad źródłem dowolności działania (ruchów, czynności). Działania dowolne to te, które charakteryzuje spontaniczność i swoboda. James zwrócił również uwagę na rolę reprezentacji umysłowej czynności, rozumianej jako intencja, w uruchamianiu i podtrzymywaniu czynności. W tym obszarze zainteresowań badawczych pojawiły się takie zagadnienia jak istnienie konfliktowych tendencji i rozumienie woli jako decyzji. W takim ujęciu podstawowymi cechami woli stają się wysiłek i aktywna uwaga. Wysiłek związany jest z podejmowaniem decyzji zgodnych z racjami, wartościami i ideałami. Działanie woli jest przeciwstawione działaniu „impulsywnych motywów”, dyktowanych przez emocje.

Podsumowując, można przyjąć że psychologia introspekcyjna zwróciła uwagę na możliwość istnienia różnych sposobów rozumienia pojęcia woli i określania zjawisk wolicjonalnych.

Pojęcie woli, po długim okresie nieobecności wprowadziła ponownie do psychologii teoria J. Kuhla. Zagadnienie woli rozpatrywane było tutaj z perspektywy funkcjonalnej i umiejscawiane w obszarze badań nad samoregulacją i kontrolą działania. Kontrola wolicjonalna rozumiana jest jako funkcja specyficznych procesów samoregulacji, które pośredniczą między procesami poznawczymi i motywacyjnymi a zachowaniem. Funkcją woli jest powzięcie zamiaru, jego utrzymanie oraz ochrona przed konkurencyjnymi kierunkami działania. Samo pojęcie woli stosowane jest zamiennie z takimi pojęciami jak „samoregulacja” czy „kontrola działania.” Najczęściej utożsamiano „wolę” z „siłą woli” której efektywność zgodnie z teorią Kuhla zależała od dwóch rodzajów kontroli nazwanych „orientacją na stan” i „orientacją na działanie”. Według Kuhla istnieją różnice indywidualne w przejawianiu jednego z tych rodzajów kontroli. Badania nad efektywnością siły woli były prowadzone również w Polsce (M. Marszał – Wiśniewska, 1999). Rezygnacja z tradycyjnego rozumienia pojęcia woli wiąże się z redefinicją na gruncie psychologii empirycznej, w której wola sprowadzona zostaje do efektywności strategii samoregulacji i opisywana przez procesy i mechanizmy leżące u podstaw kontroli działania. Takie redukcjonistyczne rozumienie woli pomija wiele jej aspektów, nie mieszczących się w funkcjonalnym ujęciu psychologii poznawczej. Wola rozumiana jako specyficzne procesy samoregulacji zdominuje psychologiczne myślenie o woli, kontynuowane w nurcie poznawczym między innymi przez P. Goltwitzer, H. i R. Heckhaus. Z tej perspektywy wola rozpatrywana jest jak proces postdecyzyjny, odpowiedzialny za realizację celów i planów. W omawianym nurcie niekoniecznie funkcjonuje samo pojęcie woli. Wola taktowana jest raczej jako mechanizm ochraniający wykonanie pierwotnego zamiaru przed konkurencyjnymi tendencjami i zastępowana pojęciem poczucia kontroli czy samokontroli.

W opozycji do traktowania woli jako kontroli działania i procesu regulacyjnego, powstały koncepcje traktujące wolę jako specyficzny komponent wiązany ze zdolnością człowieka do dokonywania specyficznych wyborów (m. in. V. Frankl, E. Fromm). Od koncepcji pojmujących wolę w kategoriach strategii samoregulacyjnych różnią się przede wszystkim przesunięciem punktu ciężkości w obszar związany z pojęciem wartości. Istotne są nie procesy ochraniające wykonanie zamiaru, a dokonywanie pewnych metawyborów, których najważniejszą cechą jest zorientowanie na wartości lub własne ideały jednostki. Wola przejawia się nie tyle w działaniu, ile w formie zajęcia postawy zgodnej z wartościami. Podejście to poszukuje naukowych odpowiedzi na pytania dlaczego jednostka podejmuje pewne decyzje i aktywności i jaki mają one dla danego człowieka sens. Problematyka woli pojawia się na poziomie refleksji, w którym człowiek rozpatrywany jest jako całość. Rozważanie woli z perspektywy funkcjonowania jednostki, a nie jedynie poszczególnych procesów psychicznych można dostrzec w nurcie psychologii fenomenologiczno-egzystencjalnej u R. May’a, Assagiolo. W tych koncepcjach wola rozpatrywana jest na różnych poziomach ogólności, gdzie na najwyższym jej funkcją jest uświadomienie sobie przez człowieka własnej podmiotowości oraz związanej z tym możliwości samorozwoju. Woli przypisywana jest centralna pozycja w strukturze osobowości, dzięki czemu pełni ona funkcję integrującą wszelką aktywność jednostki. Tak rozumiana wola związana jest z poczuciem tożsamości doświadczającej jej osoby. Charakterystyczne dla tego podejścia jest jej związanie z „ja”, zakotwiczenie w głębszym doświadczeniu człowieka. Pojawia się pojęcie „woli giętkiej”, spontanicznej w przeciwieństwie do „silnej woli”, represjonującej emocje człowieka. Człowiek posługuje się wolą dzięki intencjonalności i kontaktowi ze swoimi głębokimi doświadczeniami. Dzięki świadomej, refleksyjnej i podmiotowej woli człowiek zdolny jest rozwijać swoje możliwości, realizować je zgodnie z własnymi przekonaniem i wartościami.

Podsumowując powyższe koncepcje można, jak zauważa J. Trzópek, wyróżnić co najmniej cztery sposoby rozumienia woli we współczesnej psychologii. I tak wola pojmowana bywa jako właściwość osobowości, jako działanie, wola jako rodzaj wewnętrznego doświadczenia oraz wola jako proces psychiczny pełniący określone funkcje regulacyjne.

OBECNE ZNACZENIE POJĘCIA WOLI W PSYCHOLOGII

Mimo wielości poruszanych wątków, wiedza na temat woli jest niewystarczająca, a próby jej psychologicznej interpretacji nastęrczają wiele trudności. Problemy wynikają z ograniczeń psychologii jako nauki oraz różnic w obrębie samego rozumienia pojęcia woli.

Odmienne stanowiska w psychologii na temat pojęcia woli można rozważać na głębszym poziomie i wtedy możemy wprowadzić dwie podstawowe kategorie: perspektywę funkcjonalną i personalistyczną. Przyjęcie którejś z nich wiąże się z przyjęciem odmiennych założeń, metodologii i zarazem określenia odmiennych obszarów zainteresowań w obrębie samego zagadnienia woli. Pierwsza, dominująca we współczesnej psychologii, unikając rozstrzygnięć poza psychologicznych zajmuje się cząstkowymi zagadnieniami, zorientowana jest na procesy i mechanizmy leżące u podstaw woli. Druga rozpatruje wolę jest w kontekście całościowego ujęcia człowieka, gdzie natura człowieka interpretowana jest zarówno w kategoriach egzystencji będącej, jak i stającej się (J. Trzópek, 2004). W podejściu personalistycznym pojęcie woli rozpatrywane jest na płaszczyźnie ontologicznej i epistemologicznej. Dotyka również obecnego w ludzkim doświadczeniu świata poczucia sensu, wartości i wolności.

Przyjęcie jednak takich założeń utrudnia możliwości badania psychologicznego tych atrybutów. Jedną z podstawowych trudności jest również problem wolności nierozzerwalnie związany z pojęciem woli. Problem ten jest ze swej istoty metafizyczny, którym psychologia jako nauka nie powinna się zajmować. Mimo to, wielu badaczy nie rezygnuje z posługiwania się kategorią wolnej woli; występuje ona jako możliwość postępowania w zgodzie z sobą samym, jako możliwość postępowania racjonalnego, jako zdolność przeciwstawienia się z wewnętrznym lub wewnętrznym presjami. Odwołując się do metodologii nauki widać, że rozwiązanie zagadnienia wolnej woli jest niemożliwe na gruncie jedynie psychologicznym. Dlatego współczesne koncepcje, posługujące się metodami eksperymentalnymi używają pojęcia woli w takim stopniu, w jakim poddaje się ono operacjonalizacji. Odwoływanie się do kategorii antropologicznych, sytuuje koncepcje o charakterze personalistycznym na marginesie współczesnych badań psychologicznych i nadaje im status jedynie rozważań metateoretycznych. Dbalność o precyzję pojęć i spełnianie warunków eksperymentalnych nie powinny jednak przesłaniać ostatecznego podmiotu badań jakim jest człowiek. Współczesne badania oparte na paradygmacie poznawczym unikają przyjmowania poza psychologicznych założeń i tym samym pomijają bądź upraszczają wiele istotnych zagadnień.

Wszelkie rozważania teoretyczne mają swoje implikacje praktyczne. Jeżeli psychologia stawia sobie za cel podnoszenie jakości ludzkiego życia, jeżeli pragnie poszerzać wiedzę o możliwościach rozwoju i dokonywania przez człowieka pozytywnych zmian, pojęcie woli w jego szerokim rozumieniu jest niezbędne. Dotyka bowiem tego, co specyficznie ludzkie, w tym kwestię wolności, godności i wartości, które kształtują postawy i działania człowieka. Tak rozumiane pojęcie woli podjęty dotychczas nieliczne koncepcje, wywodzące się głównie z nurtu personalistycznego.

PIŚMIENNICTWO

1. Grzegorzczak A.: Etyka w doświadczeniu wewnętrznym, Warszawa 1989
2. Hołówa J.: Czy istnieją akty woli, Przegląd Psychologiczny 1989 t. 32, nr 3
3. Hołówa J.: Filozofia moralności, Warszawa 1997
4. Kilpatrick W. K.: Psychologiczne uwiedzenie, Poznań 1997 str. 116 – 132
5. Kozielecki J.: Człowiek wielowymiarowy, Warszawa 1998
6. Schopenhauer A.: Świat jako wola i przedstawienie, T. II, Warszawa 1995 str. 286 - 351
7. Trzópek J.: Problem woli: między antropologią filozoficzną a psychologią mechanizmów regulacyjnych, Kraków 2004

¹ Schopenhauer A. Świat jako wola i przedstawienie, Tom II, Warszawa 1995 str. 286

STRESZCZENIE

Artykuł prezentuje zarys pojęcia woli oraz jego obecny status w psychologii. Przegląd najważniejszych koncepcji psychologicznych pokazuje, że obecna wiedza na temat pojęcia woli jest wciąż niewystarczająca, a sama jego definicja nastęrcza wiele trudności. Spowodowane jest to przede wszystkim dominującym w psychologii poznawczym modelem nauki, który unika wszelkich poza psychologicznych (ontologicznych i epistemologicznych) wyjaśnień tego pojęcia. W tej perspektywie wola jest prezentowana w sposób zredukowany.

Autorzy artykułu uważają, że dla opisu i zrozumienia specyfiki ludzkiego doświadczenia woli, związanego ze sferą wartości i wolnością najbardziej adekwatne wydaje się podejście holistyczne ujmujące człowieka w całej złożoności.

SUMMARY

In this article is presented outline of will concept and it's status in present psychology. Review through theories shows that there is still lot of difficulties in psychological interpretation of will and also the will concept is not enough discussed. It have happened, because cognitive perspective, which is predominant in present psychological approach, avoid beyond psychological (ontological and epistemological) explanations of will. Cognitive understanding of will is reduced. We understand that to describe and explain specific human experience of will , connected with moral values and freedom holistic point of view, which consider human being in multilateral way, is the most appropriate.